

OCENA DZIAŁALNOŚCI I OFICEROWIE PROWADZĄCY TW PS. „BOLEK”

*Dlaczego miałem kablować właśnie na nich?
Przecież to żadni działacze!
Nikt o nich nie słyszał, praktycznie nie miałem z nimi kontaktu*

Wypowiedź Lecha Wałęsy na temat
Henryka Jagielskiego i Józefa Szylera,
„Wprost”, 4 września 2005 r.¹

TW ps. „Bolek” był współpracownikiem aktywnym, zwłaszcza jeśli chodzi o okres będący bezpośrednim następstwem Grudnia '70 (lata 1970–1971), a także w 1972 r. Potwierdzają to zarówno wszystkie cztery zachowane doniesienia i informacje TW ps. „Bolek” (trzy z nich pochodzą z kwietnia i jedno z listopada 1971 r.), jak również wspomniany w poprzednim rozdziale spis jego donosów i przekazanych informacji sporządzony w UOP w 1992 r. (wymieniono w nim dwanaście dokumentów agenturalnych z lat 1970–1971 i dziewięć z lat 1972–1974). Tę obserwację potwierdza także treść notatki służbowej młodszego inspektora Wydziału III „A” KW MO w Gdańsku st. szer. Marka Aftyki z 21 czerwca 1978 r. z „analizy akt archiwalnych nr I 14713 dot[yczących] ob. WAŁĘSA LECH”: „W latach 1970–[19]72 wymieniony już jako TW ps. »BOLEK« przekazywał nam szereg cennych informacji dot[yczących] destrukcyjnej działalności niektórych pracowników”². W podobny sposób ujęto tę kwestię w *Arkuszu ewidencyjnym* z 28 listopada 1980 r., w którym napisano, że L. Wałęsa „w okresie 1970–[19]72 przekazał szereg informacji dot[yczących] negatywnej działalności pracowników Stoczni”³.

TW ps. „Bolek” był za swoją działalność wynagradzany finansowo, co potwierdza m.in. informacja oficera prowadzącego będąca uzupełnieniem do jego donosu z 17 kwietnia 1971 r.⁴ W swojej notatce M. Aftyka napisał: „Za przekazane informacje

¹ *Można mnie zabić, ale nie pokonać. Z Lechem Wałęsą rozmawiają Bronisław Wildstein i Marcin Dzierżanowski*, „Wprost”, 4 IX 2005.

² IPN 00552/48, t. 1, Notatka służbowa młodszego inspektora Wydziału III „A” KW MO w Gdańsku st. szer. M. Aftyki dotycząca przeglądu akt archiwalnych L. Wałęsy, Gdańsk, 21 VI 1978, k. 93 (zob. aneks źródłowy nr 4 i aneks ilustracyjny nr 29).

³ IPN 00201/48, t. 1, *Arkusze ewidencyjne osoby podlegającej internowaniu*, Gdańsk, 28 XI 1980, k. 38 (zob. aneks źródłowy nr 7 i aneks ilustracyjny nr 33).

⁴ IPN Gd 003/14, t. 12, Informacja TW ps. „Bolek” przekazana podczas spotkania z kpt. H. Rapczyńskim w hotelu „Jantar”, Gdańsk, 17 IV 1971, k. 171 (zob. aneks źródłowy nr 9 i aneks ilustracyjny nr 8).

był on wynagradzany i w sumie otrzymał 13100 zł; wynagrodzenie brał bardzo chętnie⁵. Nawet w okresie mniejszej aktywności TW ps. „Bolek” „żądał również zapłaty za przekazywane informacje, które nie stanowiły większej wartości operacyjnej”⁶. Trudno natomiast określić, na ile prawdopodobną jest hipoteza, że agenturalna działalność TW ps. „Bolek” wpłynęła na decyzję dyrekcji Stoczni Gdańskiej z 16 października 1972 r. o przyznaniu L. Wałęsie mieszkania służbowego przy ulicy Wrzosa na gdańskich Stogach⁷. Na ten fakt już w 1981 r. zwracali uwagę adwersarze L. Wałęsy w ruchu „Solidarność”⁸. Należy jednak podkreślić, że przyznanie mieszkania pracownikowi z pięcioletnim stażem pracy w stoczni, w dodatku nienależącemu do PZPR i z tzw. przeszłością grudniową, było raczej ewenementem (czas oczekiwania na mieszkanie wynosił nawet 15 lat)⁹. Decyzja taka mogła być również wynikiem polityki pacyfikowania i przekupywania przywódców rewolty z grudnia 1970 r.

TW ps. „Bolek” był współpracownikiem posłusznym. Funkcjonariusz gdańskiej SB napisał o nim, że w latach 1970–1972 „dał się poznać jako jednostka zdyscyplinowana i chętna do współpracy”¹⁰. Oficerowie prowadzący zwracali uwagę na jego punktualność, z jaką stawiał się w wyznaczonym miejscu na spotkanie¹¹. Bez zgody funkcjonariuszy SB nie przystępował do inicjatyw, których celem mogło być prowadzenie „wrogiej działalności”¹². Wykonywał zadania operacyjne na terenie zakładu pracy nawet w okresie przebywania na zwolnieniu lekarskim¹³.

TW ps. „Bolek” był współpracownikiem ofensywnym, pomysłowym i dość skrupulatnym. Uzyskał, a później przekazał SB, dokumenty napisane własnoręcznie przez

⁵ IPN 00552/48, t. 1, Notatka służbowa młodszego inspektora Wydziału III „A” KW MO w Gdańsku st. szer. M. Aftyki..., k. 93.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Por.: Decyzja o przyznaniu L. Wałęsie mieszkania służbowego, Gdańsk, 16 X 1972, Archiwum Biura Obsługi Mieszkańców w Gdańsku-Stogach; *Stwierdzenie przedmiotu i warunków najmu – umowa o najem lokalu mieszkalnego (użytkowego)*, Gdańsk, 23 X 1971 (zob. aneks ilustracyjny nr 28). Decyzję o przyznaniu mieszkania podpisali: sekretarz Rady Zakładowej Stoczni Gdańskiej im. Lenina Lesław Załuski, zastępca dyrektora Stoczni ds. Kadr i Szkolenia Jan Talaga, zastępca kierownika Działu Hoteli i Osiedli Marian Szczupacki i kierownik Sekcji Mieszkaniowej B. Telszewska.

⁸ IPN 0364/127, t. 1, Meldunek operacyjny mjr. R. Łubińskiego dotyczący wypowiedzi A. Walentynowicz na temat L. Wałęsy, Gdańsk, 19 VI 1981, k. 50 (zob. aneks źródłowy nr 23).

⁹ Na fakt nagabywania do współpracy z SB w zamian za przydział mieszkania zwracał uwagę H. Lenarciak, któremu po Grudniu '70 taką ofertę złożył przesłuchujący go funkcjonariusz SB. Por. S. Cenckiewicz, „*Żle urodzony*”. *Pamięci Henryka Lenarciaka (1933–2006)*, „Biuletyn IPN”, 2007, nr 5–6, s. 129.

¹⁰ IPN 00552/48, t. 1, Notatka służbowa młodszego inspektora Wydziału III „A” KW MO w Gdańsku st. szer. M. Aftyki..., k. 93.

¹¹ IPN Gd 003/14, t. 12, Informacja TW ps. „Bolek” przekazana podczas spotkania z kpt. H. Rapczyńskim..., k. 171; IPN Gd 003/14, t. 12, Doniesienie TW ps. „Bolek”, przekazane podczas spotkania z kpt. H. Rapczyńskim i kierownikiem Grupy VI SB kpt. Cz. Wojtalikiem w hotelu „Jantar”, Gdańsk, 27 IV 1971, k. 165–166 (zob. aneks źródłowy nr 11 i aneks ilustracyjny nr 10); IPN Gd 003/14, t. 33, Doniesienie TW ps. „Bolek” przekazane podczas spotkania z kpt. H. Rapczyńskim w hotelu „Jantar”, Gdańsk, 22 IV 1971, k. 73 (zob. aneks źródłowy nr 10 i aneks ilustracyjny nr 9).

¹² IPN Gd 003/14, t. 12, Fragment opracowania i podsumowania informacji TW ps. „Bolek”, sporządzonego przez kpt. E. Graczyka, marzec 1971, brak daty dziennej, k. 173 (zob. aneks źródłowy nr 8 i aneks ilustracyjny nr 7).

¹³ IPN Gd 003/14, t. 12, Informacja TW ps. „Bolek” przekazana podczas spotkania z kpt. H. Rapczyńskim..., k. 169–170.

osoby ze swojego otoczenia¹⁴. Jeśli ustalił, że pracownicy stoczni słuchają w czasie pracy Radia Wolna Europa, to starał się także uzyskać informację na temat treści słuchanych audycji („rozruchy w NRD”)¹⁵. Przekazywał także informacje wyprzedzające na temat planowanej przez pracowników Stoczni Gdańskiej próby zakłócenia obchodów pierwszomajowych w 1971 r.¹⁶ Relacjonował SB nastroje i opinie panujące na Wydziale W-4, m.in. w związku z ponownym podpaleniem siedziby KW PZPR w Gdańsku¹⁷, sprawą wypłacenia odszkodowań rodzinom poległych w grudniu 1970 r. stoczniowców oraz warunkami pracy i płacy w zakładzie¹⁸. TW ps. „Bolek” cechował też pewien spryt. Widać to przy okazji zgłaszanych SB w dniu 22 kwietnia 1971 r. pomysłów związanych z rozładowaniem napiętej sytuacji w stoczni poprzez złożenie załodze obietnic finansowych („Jednak wypłata powinna być wbrew oczekiwaniu dopiero po 1 Maja. Gdyby ludzie wiedzieli, że jest dla nich forsa, mogą jednak jej nie otrzymać, inaczej by patrzyli”), których ostatecznie nie trzeba będzie wcale zrealizować („TW sugerował, żeby stoczniowcom dać do zrozumienia, że zamierza się w krótkim czasie dokonać reorganizacji pod względem organizacji pracy w Stoczni, a z tym pójdą w parze zarobki pracowników fizycznych. To przyczyniłoby się do spadku agresywnych zamiarów pracowników Stoczni w dniu święta 1-szy Maja. Po 1-szym Maja poruszonych spraw można nawet nie realizować”)¹⁹. Jeśli TW ps. „Bolek” nie znał personaliów osób („zna ich tylko z widzenia”), którzy zwracali jego uwagę, to próbował zdobyć na ich temat jak najwięcej informacji („Mówił mi to ślusarz z W-4, którego nazwiska nie znam, mieszka nad Delikatesami, nazwisko mogę ustalić”), a nawet przybliżyć ich wizerunek i charakterystyczne cechy („jest on w wieku ponad 40 lat, wysoki, szczupły, bez zębów z przodu, lekko pokryty szronem, najprawdopodobniej będzie z W-5”), co pozwalało SB zidentyfikować te osoby (sprawa M. Tolwała)²⁰.

TW ps. „Bolek” przestrzegał i dbał o zasady konspiracji²¹. Oficerom SB zwracał też uwagę na jednoźródłowość przekazywanych wiadomości, co w sytuacji ich wykorzystania, mogłoby narazić go na dekonspirację. W notatce kpt. Z. Ratkiewicza z odbytego 24 listopada 1971 r. spotkania z TW ps. „Bolek” czytamy: „Co do poprzedniej

¹⁴ IPN Gd 003/14, t. 12, Fragment opracowania i podsumowania informacji TW ps. „Bolek”..., k. 175.

¹⁵ *Ibidem*, k. 173; IPN Gd 003/14, t. 12, Informacja TW ps. „Bolek” przekazana podczas spotkania z kpt. H. Rapczyńskim..., k. 169.

¹⁶ IPN Gd 003/14, t. 12, Informacja TW ps. „Bolek” przekazana podczas spotkania z kpt. H. Rapczyńskim..., k. 169–170; IPN Gd 003/14, t. 33, Doniesienie TW ps. „Bolek”..., k. 72–73; IPN Gd 003/14, t. 12, Doniesienie TW ps. „Bolek” przekazane podczas spotkania z kpt. H. Rapczyńskim..., k. 165.

¹⁷ IPN Gd 003/14, t. 12, Informacja TW ps. „Bolek” przekazana podczas spotkania z kpt. H. Rapczyńskim..., k. 170; IPN Gd 003/14, t. 64, Streszczenie materiałów ze sprawy operacyjnego sprawdzenia nr 13204 krypt. „Ogień”, por. W. Halecki, Gdańsk, 1971, k. 152 (zob. aneks źródłowy nr 3 i aneks ilustracyjny nr 14).

¹⁸ IPN Gd 003/14, t. 33, Doniesienie TW ps. „Bolek”..., k. 72; IPN Gd 0046/576, t. 5, Informacja TW ps. „Bolek” przekazana podczas spotkania z kpt. Z. Ratkiewiczem, Gdańsk, 25 XI 1971, k. 53 (zob. aneks źródłowy nr 14 i aneks ilustracyjny nr 13).

¹⁹ IPN Gd 003/14, t. 33, Doniesienie TW ps. „Bolek”..., k. 72.

²⁰ IPN Gd 003/14, t. 12, Informacja TW ps. „Bolek” przekazana podczas spotkania z kpt. H. Rapczyńskim..., k. 169; IPN Gd 003/14, t. 12, Fragment opracowania i podsumowania informacji TW ps. „Bolek”..., k. 173; IPN Gd 003/14, t. 33, Doniesienie TW ps. „Bolek”..., k. 72.

²¹ IPN Gd 003/14, t. 12, Doniesienie TW ps. „Bolek” przekazane podczas spotkania z kpt. H. Rapczyńskim..., k. 165.

informacji podanej przez TW »Bolek« w dniu 16 XI 1971 r. dot[yczącej] wypowiedzi LENARCIAKA odnośnie przyszłych wyborów do Rady Oddziałowej i Zakładowej, oświadczył, że LENARCIAK jedynie z nim samym mówił, a w związku z tym treść tej rozmowy nie może być wykorzystana²².

Treść zachowanych donosów dowodzi, że TW ps. „Bolek” był agentem wykazującym dużo własnej inicjatywy w rozpoznawaniu „źródeł zagrożeń”. Wiele wskazuje na to, że TW ps. „Bolek” był przez to współpracownikiem dość skutecznym. Jako uczestnik i członek Komitetu Strajkowego w Grudniu '70, a później formalny reprezentant załogi w rozmowach z dyrekcją stoczni²³, w tym również z samym I sekretarzem KC PZPR Edwardem Gierkiem²⁴, cieszył się naturalnym autorytetem i zaufaniem wśród stoczniowej załogi²⁵. W znanych nam zaledwie ośmiu dokumentach związanych z działalnością TW ps. „Bolek” przewinęły się dwadzieścia cztery nazwiska, z czego większość stanowią jego koledzy z Wydziału W-4 i Rady Oddziałowej oraz uczestnicy rewolty grudniowej 1970 r. i organizatorzy protestów w 1971 r. Wiele z tych osób było rozpracowywanych i represjonowanych przez SB. Prowadzono wobec nich jawną i tajną obserwację, wzywano na rozmowy profilaktyczno-ostrzegawcze, w czasie

²² IPN Gd 0046/576, t. 5, Informacja TW ps. „Bolek”..., k. 54.

²³ O L. Wałęsie jako reprezentancie załogi pisano także w lokalnej prasie. Por.: *Spotkania delegatów z załogami*, „Głos Wybrzeża”, 28 I 1971; J. Tetter, *W imieniu załogi*, „Głos Wybrzeża”, 6–7 II 1971. Warto przy tej okazji nadmienić, że kiedy w maju 1971 r. wybuchł w Stoczni Gdańskiej protest, a przed budynkiem dyrekcji zgromadził się kilkutyśięcny tłum robotników żądający m.in. sprawiedliwego podziału premii, to – wspólnie z H. Lenarciakiem, Sz. Chojnackim i A. Walentynowicz – L. Wałęsa negocjował warunki zakończenia strajku. Zob. IPN Gd 003/16, t. 1, *Notatka służbowa dot. sytuacji w Stoczni Gdańskiej*, Gdańsk, 20 V 1971, k. 39.

²⁴ L. Wałęsa był jednym z osiemdziesięciu delegatów załogi Stoczni Gdańskiej im. Lenina na spotkanie z E. Gierkiem w dniu 25 I 1971 r. Obecność L. Wałęsy na tym spotkaniu odnotowano na łamach „Głosu Wybrzeża” (organ prasowy KW PZPR w Gdańsku) i uwieczniono na kilku fotografiach publikowanych w regionalnej i centralnej prasie. Zob.: J. Tetter, *W imieniu załogi*; E. Gierka i P. Jaroszewicz wśród stoczniowców *Trójmiasta i Szczecina*, „Wieczór Wybrzeża”, 26 I 1971; *Obywatelska rozmowa*, „Trybuna Ludu”, 27 I 1971; *Spotkania delegatów z załogami*, „Głos Wybrzeża”, 28 I 1971; *Po spotkaniach E. Gierka i P. Jaroszewicza ze stoczniowcami*, „Głos Stoczniowca”, 29 I 1971 (zob. aneks ilustracyjny nr 23–26). Zob. także T. Nowak, *Zanim powstała Solidarność*, posłowie abp J. Życiński, Lublin 2005, s. 73. Wybory delegatów na spotkanie z I sekretarzem KC PZPR, które odbyły się w dniu 25 I 1971 r. o godz. 6.00, zostały odpowiednio „zabezpieczone” przez Grupę VI Wydziału III. SB dążyła do wprowadzenia w skład delegacji jak największej liczby osobowych źródeł informacji. W tym celu dzień wcześniej oficerowie prowadzący odbyli szereg spotkań ze swoją agenturą. Jednym z funkcjonariuszy SB, który „zabezpieczał” delegatów Stoczni Gdańskiej, był opiekun TW ps. „Bolek” kpt. Edward Graczyk. Zob.: IPN Gd 003/14, t. 39, *Plan zabezpieczenia przebiegu wyborów delegatów na spotkanie z I sekretarzem KC PZPR tow. Gierkiem z zakładów przemysłu okrętowego woj. gdańskiego*, kpt. Cz. Wojtalik, Gdańsk, 24 I 1971, k. 22–23; IPN Gd 0046/290, t. 1, *Plan działania Służby Bezpieczeństwa województwa gdańskiego po wydarzeniach grudniowych*, płk W. Pożoga, Gdańsk, marzec 1971, k. 17; B. Danowska, *Grudzień 1970 roku na Wybrzeżu Gdańskim. Przyczyny – przebieg – reperkusje*, Pelplin 2000, s. 295. Zob. także stenogram ze spotkania E. Gierka ze stoczniowcami w dniu 25 I 1971 r. w Gdańsku: IPN BU MSW II 990, k. 2–86.

²⁵ W przywołanym już wcześniej artykule Jan Tetter tak opisuje swoje spotkanie z L. Wałęsą: „Lech Wałęsa pracuje w stoczni od czterech lat. Mieszka wraz z żoną i dzieckiem w wynajętym pokoju, za który płaci 800 złotych, z czego stocznia pokrywa ponad połowę. Jest popularny wśród robotników swego wydziału. – Popularność to sprawa trudna. Uważam, że teraz nie trzeba gadać, lecz działać, pracować, gadaniem nic się nie da załatwić. Uważam, że rada oddziałowa powinna być zawsze z ludźmi i z ludzkiego zaufania się rozliczać, ale działać tak, aby nie dezorganizować produkcji. Już w tej dziedzinie idzie ku lepszemu, podobnie jak w stosunkach międzyludzkich. Jak ludzie swoim zaufaniem pomogą, to i my w organizacji związkowej jakoś się wywiążemy. Wszyscy przecież chcemy, żeby było lepiej”. J. Tetter, *W imieniu załogi*.

których nagabywano do współpracy, a w miejscach zamieszkania i pracy zakładano podsłuchy (m.in. u Sz. Chojnackiego i H. Lenarciaka). Niektórych z nich SB wytypowała do zwolnienia z pracy w Stoczni Gdańskiej²⁶. O tym wszystkim świadczą adnotacje funkcjonariuszy SB na doniesieniach TW ps. „Bolek”, z których wynika, że ich kopie kierowano do spraw operacyjnych i tzw. podteczek osób występujących w jego donosach²⁷. Przeglądający jego akta M. Aftyka napisał, że „na podstawie otrzymanych materiałów założono kilka spraw”²⁸. TW ps. „Bolek” był wykorzystywany w SOS krypt. „Ogień”²⁹, SO krypt. „Arka” i SO krypt. „Jesień 70”. Na podstawie jego donosów wszczęto sprawę operacyjną na Józefa Szylera³⁰, który jawi się zresztą jako jedna z jego głównych ofiar. Inwigilowany i represjonowany przez SB w ramach operacji „Jesień 70”, 8 lipca 1971 r. Szylers zrezygnował z pracy w Stoczni Gdańskiej „za porozumieniem stron”, a w konsekwencji opuścił województwo gdańskie i ostatecznie osiadł w Przeworsku, a później w Mielcu, gdzie również był inwigilowany przez SB³¹. Dzięki doniesieniom TW ps. „Bolek” SB „uaktywniła pracę w sprawie” Jerzego Górskiego – w czasie Grudnia '70 członka Komitetu Strajkowego i Rady Delegatów, na którego założono kwestionariusz ewidencyjny krypt. „Demagog”³². W swoich donosach TW ps. „Bolek” wiele miejsca poświęcał osobie Henryka Lenarciaka³³

²⁶ Zob. m.in.: IPN Gd 003/14, t. 59, *Wykaz inspiratorów i organizatorów akcji mającej na celu nadanie uroczystościom I-majowym charakteru żałobnego*, 1971, brak dokładnej daty, k. 42 (zob. aneks ilustracyjny nr 20); IPN Gd 003/14, t. 63, *Plan przedsięwzięć operacyjno-destrukcyjnych w odniesieniu do wydarzeń w Stoczni Gdańskiej im. Lenina w dniu 20.05.1971 r.*, Gdańsk, 26 V 1971, k. 182–183; IPN Gd 003/14, t. 64, *Notatka służbowa*, kpt. Cz. Wojtalik, Gdańsk, 3 IX 1971, k. 29; IPN Gd 003/14, t. 64, *Wykaz pracowników Stoczni Gdańskiej im. Lenina*, Gdańsk, 29 XI 1971, k. 127–135; IPN Gd 003/14, t. 64, *Wykaz pracowników Stoczni Gdańskiej im. Lenina, którzy inspirują akcję składania kwiatów i postawienia tablicy pamiątkowej ku czci poległych na dz. 1.II.[19]71 r.*, b.d., k. 143–145.

²⁷ Zob. np.: IPN Gd 003/14, t. 12, Informacja TW ps. „Bolek” przekazana podczas spotkania z kpt. H. Rapczyńskim..., k. 171; IPN Gd 003/14, t. 12, Doniesienie TW ps. „Bolek” przekazane podczas spotkania z kpt. H. Rapczyńskim..., k. 166.

²⁸ IPN 00552/48, t. 1, Notatka służbowa młodszego inspektora Wydziału III „A” KW MO w Gdańsku st. szer. M. Aftyki..., k. 93

²⁹ IPN Gd 003/14, t. 64, Streszczenie materiałów ze sprawy operacyjnego sprawdzenia nr 13204 krypt. „Ogień”..., k. 152.

³⁰ IPN Gd 003/14, t. 12, Fragment opracowania i podsumowania informacji TW ps. „Bolek”..., k. 175.

³¹ IPN Gd 003/14, t. 64, *Notatka służbowa*, kpt. Cz. Wojtalik..., k. 29; rozmowa S. Cenckiewicz z J. Szylers, Katowice, 21 II 2008.

³² IPN Gd 003/14, t. 12, Fragment opracowania i podsumowania informacji TW ps. „Bolek”..., k. 176. Zob. także: IPN Gd 003/14, t. 63, *Informacja dotycząca strajków okupacyjnych na terenie woj. gdańskiego*, Gdańsk, 12 II 1971, k. 106–107; IPN Gd 0046/576, t. 5, Streszczenie materiałów operacyjnych krypt. „Demagog”, por. J. Stachowiak, Gdańsk, 24 XI 1974, k. 161. Z doniesień innych tajnych współpracowników SB wynika, że na początku 1971 r. L. Wałęsa blisko współpracował z J. Górskim, z którym omawiał m.in. sytuację na terenie stoczni, nastroje załogi oraz formy represji ze strony SB. Por. IPN Gd 003/16, t. 5, *Informacja z odbytego spotkania z PO ps. „Piotr”*, kpt. Z. Ratkiewicz, Gdańsk, 4 I 1971, k. 379–380. PO ps. „Piotr” był członkiem Rady Delegatów i został pozyskany do współpracy przez kpt. Z. Ratkiewicza jeszcze w czasie strajku w Stoczni Gdańskiej w grudniu 1970 r. Zob. IPN Gd 003/16, t. 5, *Informacja z odbytego spotkania z PO ps. „Piotr”*, kpt. Z. Ratkiewicz, Gdańsk, 29 XII 1970, k. 353.

³³ IPN Gd 003/14, t. 12, Fragment opracowania i podsumowania informacji TW ps. „Bolek”..., k. 176; IPN Gd 003/14, t. 12, Doniesienie TW ps. „Bolek” przekazane podczas spotkania z kpt. H. Rapczyńskim..., k. 165; IPN Gd 003/16, t. 3, Fragment doniesienia TW ps. „Bolek”..., k. 46; IPN Gd 0046/576, t. 5, Informacja TW ps. „Bolek”..., k. 53.

– uczestnika grudniowego protestu i przewodniczącego Rady Oddziałowej Związku Zawodowego Metalowców na Wydziale W-4 Stoczni Gdańskiej, którego Wydział III KW MO w Gdańsku rozpracowywał w ramach spraw o kryptonimach „Kobra” i „Len” oraz „Arka” i „Jesień 70”³⁴.

Wiadomo dzisiaj, że TW ps. „Bolek” okazał się także przydatny w rozpracowaniu takich osób, jak: Kazimierz Szołoch³⁵ (rozpracowywany w ramach sprawy o kryptonimie „Kazek”), Henryk Jagielski³⁶ (rozpracowywany w ramach sprawy o kryptonimie „W-4”), Jan Jasiński³⁷, Mieczysław Tolwał³⁸, Alfons Suszek³⁹, Jan Miotk⁴⁰ (rozpracowywany w ramach SOR krypt. „Sztabowiec”), Bogdan Opala⁴¹, Czesław M. Gawlik⁴², Czesław Karpiński⁴³, Józef Animucki⁴⁴, Jan Górski⁴⁵, Jerzy Górski⁴⁶ (inwigilowany w ramach kwestionariusza ewidencyjnego krypt. „Demagog”), Szczepan Chojnacki⁴⁷ (inwigilowany w ramach kwestionariusza ewidencyjnego krypt. „Góral”), Klaus Bartel⁴⁸, Ryszard Zająć⁴⁹, Maksymilian Szmuda⁵⁰, Jan Weprzędz⁵¹, Zygmunt Borkowski⁵² i Zarzycki⁵³. TW ps. „Bolek” przekazywał także drobne informacje na temat przełożonych z Wydziału W-4

³⁴ IPN Gd 003/14, t. 64, *Informacja dot. postawy niektórych członków partii i aktywistów związkowych*, Gdańsk, 12 XI 1971, k. 117. Szerzej na temat Henryka Lenarciaka zob.: E. Szczesiak, *Okno na wolność*, Gdańsk 2005; S. Cenckiewicz, „*Źle urodzony*”. *Pamięci Henryka Lenarciaka...*, s. 124–132.

³⁵ IPN BU 1658/3, Notatka służbowa dotycząca odnalezienia dokumentu w sprawie roli TW ps. „Bolek” w inwigilacji jednego z przywódców gdańskiego Grudnia '70 K. Szołocha, Gdańsk, 22 XII 1993, k. 65 (zob. aneks źródłowy nr 69).

³⁶ IPN Gd 003/14, t. 12, Informacja TW ps. „Bolek” przekazana podczas spotkania z kpt. H. Rapczyńskim..., k. 165 (zob. aneks źródłowy nr 11).

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ IPN Gd 003/14, t. 33, Doniesienie TW ps. „Bolek”..., k. 73 (zob. aneks źródłowy nr 10).

³⁹ IPN Gd 003/14, t. 12, Fragment opracowania i podsumowania informacji TW ps. „Bolek”..., k. 173. Zob. np. IPN Gd 003/14, t. 12, Informacja TW ps. „Bolek” przekazana podczas spotkania z kpt. H. Rapczyńskim..., k. 169. Zob. także aneks źródłowy nr 8.

⁴⁰ IPN Gd 003/14, t. 12, Informacja TW ps. „Bolek” przekazana podczas spotkania z kpt. H. Rapczyńskim..., k. 169 (zob. aneks źródłowy nr 9); IPN Gd 0046/576, t. 5, *Streszczenie materiałów w sprawie krypt. „SZTABOWIEC”*, kpt. Z. Ratkiewicz, Gdańsk, 29 I 1972, k. 126.

⁴¹ IPN Gd 003/14, t. 12, Doniesienie TW ps. „Bolek” przekazane podczas spotkania z kpt. H. Rapczyńskim..., k. 165 (zob. aneks źródłowy nr 11).

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ IPN Gd 003/14, t. 33, Doniesienie TW ps. „Bolek”..., k. 73 (zob. aneks źródłowy nr 10).

⁴⁶ IPN Gd 003/14, t. 12, Fragment opracowania i podsumowania informacji TW ps. „Bolek”..., k. 176 (zob. aneks źródłowy nr 8).

⁴⁷ IPN Gd 003/16, t. 2, Fragment doniesienia przyjętego przez kpt. H. Rapczyńskiego..., k. 78 (zob. aneks źródłowy nr 12).

⁴⁸ IPN Gd 0046/576, t. 5, Informacja TW ps. „Bolek”..., k. 53 (zob. aneks źródłowy nr 14).

⁴⁹ *Ibidem*, k. 53–54.

⁵⁰ IPN Gd 003/14, t. 12, Informacja TW ps. „Bolek” przekazana podczas spotkania z kpt. H. Rapczyńskim..., k. 171 (zob. aneks źródłowy nr 9).

⁵¹ *Ibidem*, k. 170.

⁵² IPN Gd 003/14, t. 12, Doniesienie TW ps. „Bolek” przekazane podczas spotkania z kpt. H. Rapczyńskim..., k. 165.

⁵³ IPN Gd 003/14, t. 12, Informacja TW ps. „Bolek” przekazana podczas spotkania z kpt. H. Rapczyńskim..., k. 169. Nie wiadomo, czy chodzi o Zygmunta Zarzyckiego czy Czesława Zarzyckiego. Obaj byli elektrykami na Wydziale W-4 Stoczni Gdańskiej.

i dyrekcji Stoczni Gdańskiej (Władysława Leśniewskiego⁵⁴, Mieczysława Umińskiego⁵⁵ i Stanisława Żaczka⁵⁶).

Trudno dzisiaj określić, jak długo TW ps. „Bolek” wykazywał tę szczególną aktywność, ale otrzymanie przez niego mieszkania w październiku 1972 r. wskazuje, że w tym czasie SB nadal wysoko oceniała jego pracę. Wydaje się jednak, że wraz z sukcesami SB w pacyfikacji stoczni aktywność ta słabła, bo i oczekiwania SB wobec agentury stoczniowej znacznie się zmniejszyły. Przestała mieć ona charakter agentury doraźnej, wykorzystywanej do „rozładowania napiętej sytuacji” w zakładzie. SB zaczęła ściślej kontrolować treść doniesień i informacji agenturalnych, co było możliwe dzięki znacznej rozbudowie sieci osobowych źródeł informacji, operatywności rezydentury SB oraz zastosowaniu na większą skalę techniki operacyjnej.

Równoległe do tych zmian następowało coraz większe rozczarowanie TW ps. „Bolek”, który na zebraniach związkowych w latach 1974–1976 zaczął krytycznie wypowiadać się o sytuacji w stoczni i w kraju. Pisał o tym st. szer. Aftyka: „Po ustabilizowaniu się sytuacji w Stoczni dało się zauważyć niechęć do dalszej współpracy z naszym resortem. Tłumaczył on to brakiem czasu i tym, że na zakładzie nic się nie dzieje. Żądał również zapłaty za przekazywane informacje, które nie stanowiły większej wartości operacyjnej. Podczas kontroli przez inne źródła informacji stwierdzono, że niejednokrotnie w przekazywanych informacjach przebiegała się chęć własnego poglądu na sprawę, nadając jej niejako opinię środowiskową. Stwierdzono również, że podczas odbywających się zebrań dość często bez uzasadnienia krytykował kierownictwo administracyjne, partyjne i związkowe wydziału”⁵⁷. Na narastającą emancypację L. Wałęsy wskazuje również informacja przekazana przez TW ps. „Kolega” 15 lipca 1974 r.: „W dniu 8 VII 1974 r. o godz. 9.15 na Wydziale W-4 (hali produkcyjnej) odbyła się rozmowa zainicjowana przez Lenarciaka, który powiedział, że Związki Zawodowe nie zdają egzaminu bytu w obecnych warunkach, bo nie interesują się poprawą życia przeciętnych obywateli w kraju. [...] Następnie Wałęsa powiedział, że jedyną drogą jest organizacja związków mająca na celu pozbycie się »czerwonych pajaków« w szeregu związków, którzy tylko patrzą »żeby wykorzystać sytuację, budując domy, luksusowe samochody, odpoczywają na zagranicznych wczasach«. W obecnych warunkach reorganizacja jest niemożliwa, bo nie pozwoli na to partia, ale sytuacja umożliwiająca może powstać w wyniku nowego strajku, a że tak nastąpi, to jest pewne, bo już nie z roku na rok, ale co miesiąc jest coraz gorzej, fatalne zaopatrzenie, wzrost kosztów utrzymania przybliża »powtórkę« grudnia [19]70 roku, w tym wypadku trzeba by było wykorzystać go na zbudowanie związków na wzór państw zachodnich, gdzie związki organizują skutecznie strajki, gdy jest krzywda dla pracowników, a taki dobrobyt u nas, że małżeństwa młode mieszkają oddzielnie z braku mieszkania oraz brak żłobków i przedszkoli, źle kształtują ludzi młodych do partii, bo jej polityka jest utopią. Należy zwrócić uwagę na penetrację bezpieczeństwa w stoczni i w wypadku rozmowy z ich przedstawicielami

⁵⁴ *Ibidem*, k. 170 (zob. aneks źródłowy nr 9).

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ IPN Gd 0046/576, t. 5, Informacja TW ps. „Bolek”..., k. 53 (zob. aneks źródłowy nr 14).

⁵⁷ IPN 00552/48, t. 1, Notatka służbowa młodszego inspektora Wydziału III „A” KW MO w Gdańsku st. szer. M. Aftyki..., k. 93.

należy wyprzeć się, ponieważ gdyby zechcieli udowodnić, muszą podać informatorów⁵⁸. Por. Janusz Stachowiak, który prowadził TW ps. „Kolega”, napisał we wnioskach: „Z Wałęsą wielokrotnie były przeprowadzane rozmowy w związku z jego nieodpowiedzialnym zachowaniem się i wypowiedziami. Nie przyniosły one jednak, jak dotychczas, żadnego skutku⁵⁹”.

Potwierdzenie opinii por. Stachowiaka znajdujemy także w notatce młodszego inspektora Wydziału III „A” SB Marka Aftyki z 1978 r.: „Po każdym jego [Wałęsy] wystąpieniu przeprowadzano z nim rozmowę, podczas której wytykano mu jego niewłaściwe wystąpienie na zebraniu, pouczano, jak ma zachowywać się oraz ostrzegano go, że o ile będzie nadal tak postępował, to zostanie zwolniony z zakładu. Swoje wystąpienia tłumaczył zawsze tym, że o ile nie będzie zabierał głosu w obronie pracowników, straci całkowicie ich zaufanie i nic nie będzie wiedział, co się dzieje w zakładzie, dlatego też wystąpienia swoje uważa za słuszne. Pomimo kilkukrotnych ostrzeżeń w dniu 11 II 1976 r., zabierając głos w dyskusji na zebraniu związkowym, w sposób szkalujący zarzucił niewłaściwe postępowanie kierownictwa administracyjnego wydziału, partyjnego i związkowego. Za wystąpienie to dyrekcja stoczni z dniem 30 IV 1976 r. zwolniła go z pracy⁶⁰. Swoją postawę w tamtym czasie i okoliczności zwolnienia ze stoczni wspomina sam L. Wałęsa: „Na zebraniu sprawozdawczo-wyborczym związku zawodowe nazwałem związkiem manekinów, zaatakowałem przedterminowe wodowania podejmowane w »czynie«, po których okazywało się, że są jedynie pokazówką, bo wodowane z pompą pół miesiąca wcześniej jednostki wymagały do trzech miesięcy reperacji przeprowadzanych na wodzie – po to, żeby ktoś dostał blachy na klapy. Wygarnąłem o braku rzetelnego rachunku ekonomicznego, nielogicznej robocie, niszczącej i głupiej. Nawiązując do sytuacji w kraju, stwierdziłem, że nie widać zapowiedzianych po Grudniu zmian, mordercy robotników nadal nie są znani. Nawet ja sam nie wiem, z kim pracuję, może z bandytą? Gierek nie dotrzymał obietnic, oszukał naród, robi, co chce, nie pytając klasy robotniczej – tak powiedziałem, i to ostatnie zdanie sala przyjęła oklaskami. Przy tym wszystkim krzyczałem i denerwowałem się. Pod koniec przemowy byłem pewien, że przesoliłem. Moim celem było wyjść na zebraniu z tekstem, który zyskałby poparcie zastraszonych robotników, dał mi szansę wyboru na delegata do zakładowych wyborów ogólnostoczniowych. [...] Zostałem wezwany do kierownictwa, gdzie już na mnie czekała bezpieka. – Proszę pana, wycofaj pan to przemówienie. Załóżmy, że pan będzie delegatem, czy pan powie to, co my panu przygotujemy, czy pan powie swoje? – O, nie, proszę panów, swoje. Nawet jeśli mi dacie je na kartce, to i tak w ostatnim momencie kartki zamienię. – To pan zachoruje albo wyjedzie na urlop. Na konferencji nie może pan być! – Nie, proszę panów, nawet z gorączką tu przyjdę. – No, to telefon, strażnicy wzięli mnie pod pachy i wyprowadzili za bramę i koniec. [...] Wiedziałem, że tu nie mam szans. I pogodziłem się z tym. Byłem zwolniony nie natychmiast, byłem tylko urlopowany. W lutym wypadłem, ale płacili

⁵⁸ Zob. IPN Gd 003/16, t. 4, Informacja TW ps. „Kolega” przekazana por. J. Stachowiakowi, Gdańsk, 15 VII 1974, k. 343.

⁵⁹ *Ibidem*, k. 342v.

⁶⁰ IPN 00552/48, t. 1, Notatka służbowa młodszego inspektora Wydziału III „A” KW MO w Gdańsku st. szer. M. Aftyki..., k. 93–94.

mi do kwietnia 1976 roku. W kwietniu dostałem wymówienie. Pieniądze odebrałem, i do domu. Dużo pieniędzy dostałem, jakieś tam wyrównanie, masa forsy⁶¹.

Postawa TW ps. „Bolek” doprowadziła do tego, że „wyeliminowano go z czynnej sieci agenturalnej” w dniu 19 czerwca 1976 r. „z powodu niechęci do współpracy⁶². Teczka personalna i robocza TW ps. „Bolek” została złożona w archiwum Wydziału „C” KW MO w Gdańsku⁶³.

TW ps. „Bolek” miał w okresie współpracy (1970–1976) trzech oficerów prowadzących: kpt. Edwarda Graczyka, kpt. Henryka Rapczyńskiego i kpt. Zenona Ratkiewicza. Ponadto z jednego ze znanych nam dokumentów wynika, że w spotkaniu kontrolnym z TW ps. „Bolek” wziął udział kpt. Czesław Wojtalik. Oprócz tego na terenie stoczni z TW ps. „Bolek” utrzymywał kontakt (odbierał doniesienia, przekazywał zadania do wykonania i wręczał zapłatę) rezydent SB ps. „Madziar”. Był nim emerytowany funkcjonariusz UB/SB kpt. Józef Dąbek. Jego pracę nadzorował ppor. Janusz Stachowiak, który na bieżąco oceniał, podsumowywał i opatrywał uwagami doniesienia i informacje odbierane przez „Madziara” od TW ps. „Bolek”⁶⁴. Wszyscy wymienieni funkcjonariusze pracowali w elitarniej Grupie VI Wydziału III KW MO w Gdańsku (zwanej wcześniej grupą ds. przemysłu), w ramach której powołano Zespół ds. Stoczni Gdańskiej im. Lenina kierowany przez kpt. Z. Ratkiewicza. Podstawowym zadaniem zespołu była „ochrona operacyjna” przemysłu, w tym zwłaszcza rozpracowanie tzw. elementu pogrudniowego. Grupa VI została powołana doraźnie w związku z „wydarzeniami grudniowymi”, funkcjonowała w ramach Wydziału III w latach 1970–1973 i na początku 1973 r. liczyła dziewiętnastu pracowników operacyjnych (wcześniej było ich ponad trzydziestu), którymi kierował kpt. Wojtalik. Według kierownictwa SB w Gdańsku była to nie tylko najliczniejsza, ale i „najtrudniejsza zagadnieniowo” grupa. W okresie od 14 grudnia 1970 do 30 czerwca 1971 r. w ramach SO krypt. „Jesień 70” funkcjonariusze Grupy VI i innych grup operacyjnych SB zewidencjonowali 2630 osób biorących bezpośredni udział w rewolcie grudniowej, a po dokonaniu wstępnej selekcji 1014 osób objęto rozpracowaniem operacyjnym. Tylko w ramach jednej sprawy obiektowej – „Jesień 70”, Grupa VI kontrolowała w czerwcu 1971 r. 910 osób (we wrześniu 1972 r. liczba ta spadła do 131 osób), z czego aż 350 ze Stoczni Gdańskiej. W tym czasie do zwolnienia z pracy w Stoczni Gdańskiej

⁶¹ L. Wałęsa, *Droga nadziei*, s. 76–77. Formalne wymówienie L. Wałęsa otrzymał 19 III 1976 r. Por. Zakład Obsługi Pomorskiego Urzędu Wojewódzkiego – Dział Zlikwidowanych Jednostek Organizacyjnych, Archiwum Gdańskich Zakładów Mechanizacji Budownictwa „ZREMB”, Akta osobowe L. Wałęsy, Własnoręczny zyciorys L. Wałęsy, Gdańsk, 26 III 1976, bps.

⁶² IPN 00552/48, t. 1, Notatka służbowa młodszego inspektora Wydziału III „A” KW MO w Gdańsku st. szer. M. Aftyki..., k. 94; IPN Gd 00201/48, t. 1, Karta ewidencyjna E-14 dotycząca L. Wałęsy, k. 41–42; IPN 00552/48, t. 1, Karta ewidencyjna E-14 dotycząca L. Wałęsy, k. 111–112 (zob. aneks źródłowy nr 1 i aneks ilustracyjny nr 1).

⁶³ IPN 00552/48, t. 1, Notatka służbowa młodszego inspektora Wydziału III „A” KW MO w Gdańsku st. szer. M. Aftyki..., k. 94.

⁶⁴ W sporządzonym w UOP spisie dokumentów dotyczących L. Wałęsy z czerwca 1992 r. wymieniono także dwie notatki napisane przez kpt. Eugeniusza Misztala. Być może i ten oficer SB miał jakieś kontakty (choćby okazjonalne) z TW ps. „Bolek”, ale do tej pory nie udało się tego potwierdzić. Por. IPN BU 1658/1, *Protokół z przeglądu materiałów dotyczących agenturalnej działalności Lecha Wałęsy w latach 1970–1976*, Warszawa, 5 VI 1992, k. 81 (zob. aneks źródłowy nr 58).

im. Lenina wytypowano 192 osoby. W latach 1971–1972 SB przekazała do Wojewódzkiej Rady Narodowej wykaz 159 osób (potem wykazy kolejnych 73 osób) zamieszkałych na terenie Trójmiasta z wnioskiem o odmowę ich dalszego zameldowania. Do połowy 1972 r. 35 osobom odmówiono dalszego zameldowania na terenie Trójmiasta. Według stanu na styczeń 1973 r., funkcjonariusze tej grupy prowadzili 27 spraw obiektowych, 5 spraw operacyjnych, 40 kwestionariuszy ewidencyjnych, posiadali 97 tajnych współpracowników, 200 kontaktów operacyjnych i konsultantów, 7 lokali kontaktowych⁶⁵. Inwigilowanymi (figurantami) przez Grupę VI była większość osób pojawiających się w donosach TW ps. „Bolek”: H. Lenarciarz (krypt. „Kobra” – działania nadzorował ppor. J. Stachowiak), K. Szoloch (krypt. „Kazek” – sprawę prowadził kpt. Z. Ratkiewicz), H. Jagielski (krypt. „W-4” – sprawę prowadził kpt. Eugeniusz Misztal), Sz. Chojnacki (krypt. „Góral” – sprawę prowadził kpt. E. Misztal) i J. Miotk (krypt. „Sztabowiec” – sprawę prowadził kpt. E. Misztal)⁶⁶.

TW ps. „Bolek” został zwerbowany przez kpt. Edwarda Graczyka⁶⁷ (służył w UB/SB w latach 1953–1973), a „celem pozyskania było rozeznanie działalności kierownictwa Komitetu Strajkowego oraz innych osób wrogo działających w czasie i po wypadkach grudniowych 1970 r. w Stoczni Gdańskiej”⁶⁸. Ten był żołnierz Wojsk Ochrony Pogranicza w Nowym Sączu, a później oficer Wydziału II KW MO w Olsztynie, w ramach pomocy został wraz z grupą sześciu funkcjonariuszy SB (m.in. razem z kpt. H. Rapczyńskim) oddelegowany 14 grudnia 1970 r. do Gdańska, gdzie przebywał do 31 lipca 1971 r.⁶⁹ 19 grudnia 1970 r. Graczyk przeprowadził w areszcie rozmowę z zatrzymanym członkiem Komitetu Strajkowego L. Wałęsą. Jak wiemy, fakt zwerbowania TW ps. „Bolek” odnotowano w dzienniku rejestracyjnym gdańskiej SB w dniu 29 grudnia 1970 r.⁷⁰ Prawdopodobnie kpt. E. Graczyk prowadził TW ps. „Bolek” przez pierwsze trzy miesiące współpracy (od grudnia 1970 do końca marca 1971 r.), co potwierdzają omówione wcześniej dokumenty. Podczas oddelegowania do Gdańska kpt. Graczyk zyskał opinię funkcjonariusza odważnego i wyróżniającego się, mimo że pracując

⁶⁵ IPN Gd 003/14, t. 4, *Wykaz osobowy wydzielonych grup operacyjnych w Wydziale III SB*, Gdańsk, 8 I 1971, k. 348–349; IPN Gd 0046/350, t. 7, *Wykaz spraw założonych w Wydziale III na figurantów pogrudniowych*, Gdańsk, 3 VI 1971, k. 12; IPN Gd 003/14, t. 64, *Zestawienie liczbowe dot. działań Wydziału III SB w odniesieniu do osób biorących udział w wydarzeniach grudniowych na terenie Gdańska*, Gdańsk, 11 IX 1972, k. 37; IPN Gd 0046/350, t. 10, *Ocena pracy operacyjnej Grupy VI Wydziału III KW MO w Gdańsku za rok 1972*, Gdańsk, 26 I 1973, k. 309–314; IPN Gd 0046/350, t. 10, *Wykaz spraw i źródeł informacji Grupy VI Wydziału III KW MO w Gdańsku*, tab., Gdańsk, 25 I 1973, k. 307.

⁶⁶ IPN Gd 0046/350, t. 7, *Wykaz spraw założonych w Wydziale III na figurantów...*, k. 12–14.

⁶⁷ IPN Bi 059/211, Akta osobowe E. Graczyka (zob. biogram kpt. E. Graczyka w aneksie źródłowym nr 4 i aneksie ilustracyjnym nr 79).

⁶⁸ IPN 00552/48, t. 1, Notatka służbowa młodszego inspektora Wydziału III „A” KW MO w Gdańsku st. szer. M. Aftyki..., k. 93.

⁶⁹ IPN Gd 003/14, t. 48, *Wykaz pracowników operacyjnych spoza terenu województwa gdańskiego*, b.d., k. 14. W styczniu 1971 r. z Olsztyna do Gdańska przyjechało jeszcze kolejnych ośmiu funkcjonariuszy operacyjnych SB. Zob. IPN Gd 003/14, t. 48, *Wykaz pracowników operacyjnych Służby Bezpieczeństwa innych województw delegowanych do dyspozycji Wydziału III Komendy Wojewódzkiej MO w Gdańsku*, Gdańsk, 24 I 1971, k. 16.

⁷⁰ IPN 00552/48, t. 1, Kopia usuniętej karty z dziennika rejestracyjnego z pseudonimami agentury Wydziału III KW MO w Gdańsku, rejestrowanej w dniu 29 XII 1970 r., bps (zob. aneks ilustracyjny nr 3 oraz rozdział *Potwierdzenie współpracy z SB oraz identyfikacja TW ps. „Bolek”*).

w KW MO w Olsztynie, sprawiał przełożonym szereg kłopotów (nadużywał alkoholu). Naczelnik Wydziału III KW MO w Gdańsku ppłk Jan Kujawa osobiście poinformował o tym jego przełożonych w KW MO w Olsztynie⁷¹. Zwracał przede wszystkim uwagę na „osiągnięte wyniki na odcinku pozyskiwania i obsługi tajnych współpracowników w krytycznym czasie na Wybrzeżu”⁷².

Po kpt. E. Graczyku opiekę nad TW ps. „Bolek” przejął kpt. Henryk Rapczyński⁷³ (służył w UB/SB w latach 1950–1974 i 1982–1986), również funkcjonariusz SB w Olsztynie, gdzie pełnił funkcję starszego inspektora Wydziału III. Zgromadzone dokumenty wskazują, że mógł prowadzić TW ps. „Bolek” od kwietnia 1971 r. do czasu powrotu do Olsztyna w dniu 31 lipca 1971 r.⁷⁴ Zaangażowanie kpt. Rapczyńskiego zwróciło na niego uwagę samego szefa SB w Gdańsku płk. Władysława Pożogi, który osobiście podziękował kierownictwu SB w Olsztynie za oddelegowanie tak dobrego funkcjonariusza i wystąpił dla niego o nagrodę finansową. W opinii z 16 sierpnia 1971 r. płk Pożoga tak pisał o kpt. Rapczyńskim: „W okresie pobytu w Wydziale III pozyskał między innymi kilku tajnych współpracowników, zdobywając wartościowe informacje pozwalające na zapobieganie wrogiej działalności. Dla realizacji zadań stojących przed Służbą Bezpieczeństwa w tym okresie kpt. Rapczyński nie szczędził czasu, pracując po kilkanaście godzin dziennie. Za sumienną i wydajną pracę kpt. Rapczyński Rozkazem nr 34/71 komendanta wojewódzkiego MO w Gdańsku został wyróżniony nagrodą pieniężną”⁷⁵.

W lecie 1971 r. kontakt z TW ps. „Bolek” przejął kierownik Zespołu ds. Stoczni Gdańskiej im. Lenina w Grupie VI Wydziału III w Gdańsku – kpt. Zenon Ratkiewicz⁷⁶ (służył w UB/SB w latach 1947–1976). Najpewniej prowadził on TW ps. „Bolek” w całym późniejszym okresie jego współpracy z SB, ale od czasu do czasu zastępował go rezydent SB w stoczni kpt. J. Dąbek ps. „Madziar”, który odbierał informacje od „Bolka” na terenie zakładu pracy⁷⁷. Ratkiewicz był doświadczonym funkcjonariuszem SB specjalizującym się w „ochronie operacyjnej sfery produkcyjnej”, a od 1968 r. zwłaszcza Stoczni Gdańskiej im. Lenina. „W okresie wypadków grudniowych z wielkim poświęceniem wykonywał na terenie Stoczni Gdańskiej nałożone na niego obowiązki – nie bacząc na grożące mu niebezpieczeństwo” – czytamy w jednej z opinii na jego temat⁷⁸.

⁷¹ IPN Bi 059/211, Opinia służbowa ppłk. R. Wiśniewskiego na temat starszego inspektora Wydziału II KW MO w Olsztynie kpt. E. Graczyka, Olsztyn, 14 I 1972, k. 33.

⁷² *Ibidem*, Wniosek personalny ppłk. R. Wiśniewskiego dotyczący awansowania kpt. E. Graczyka na stanowisko starszego inspektora Wydziału II KW MO w Olsztynie, Olsztyn, 12 VII 1971, k. 30.

⁷³ IPN Bi 059/451, Akta osobowe H. Rapczyńskiego (zob. biogram kpt. H. Rapczyńskiego w aneksie źródłowym nr 9 i aneksie ilustracyjnym nr 79).

⁷⁴ Do lat dziewięćdziesiątych w aktach SO krypt. „Jesień 70” znajdowało się doniesienie TW ps. „Bolek” odebrane przez kpt. H. Rapczyńskiego w dniu 15 VII 1971 r. Por. IPN BU 1658/1, *Protokół z przeglądu materiałów dotyczących agenturalnej działalności Lecha Wałęsy ...*, k. 81–82.

⁷⁵ IPN Gd 003/14, t. 48, Pismo płk. W. Pożogi do I zastępcy KW MO ds. SB w Olsztynie, Gdańsk, 16 VIII 1971, k. 42.

⁷⁶ IPN Gd 214/1830, Akta osobowe Z. Ratkiewicza (zob. biogram kpt. Z. Ratkiewicza w aneksie źródłowym nr 14 i aneksie ilustracyjnym nr 79).

⁷⁷ IPN BU 1658/1, *Protokół z przeglądu materiałów dotyczących agenturalnej działalności Lecha Wałęsy...*, k. 81–82.

⁷⁸ IPN BU 1658/1, Wniosek personalny płk. R. Kolczyńskiego w sprawie przyznania dodatku operacyjnego kpt. Z. Ratkiewiczowi, Gdańsk, 12 II 1971, k. 72.

Był znany z dobrej organizacji pracy operacyjnej na terenie stoczni. Ze względu na coraz liczniejszą agenturę był zwolennikiem powiększenia liczby rezydentów SB na terenie stoczni i dodatkowych lokali kontaktowych do spotkań z osobowymi źródłami informacji⁷⁹. Osobiście prowadził 20 tajnych współpracowników, 18 kontaktów operacyjnych i jednego konsultanta. Odpowiadał za prowadzenie SO krypt. „Jesień 70” oraz kilku innych spraw (w tym SOS krypt. „Ogień”, w której wykorzystywano TW ps. „Bolek”) i kwestionariuszy operacyjnych⁸⁰. Zaslugi kpt. Ratkiewicza znajdują odzwierciedlenie w jego aktach osobowych, w których ujęto przyznanie nagród, dodatków specjalnych oraz przeszeregowania⁸¹. W opinii z 1973 r. naczelnik Wydziału III KW MO w Gdańsku ppłk Tadeusz Szczygieł scharakteryzował pracę kpt. Z. Ratkiewicza ze stoczniową agenturą: „W Wydziale III SB w Gdańsku pracuje od 1968 r. jako st. inspektor, organizując pracę operacyjną w Stoczni Gdańskiej im. Lenina w Gdańsku. [...] Umiejętnie dobierał i pozyskiwał osobowe źródła informacji. Stale zwiększał ilość obsługiwanej agentury, a od 1970 r. posiada na kontakcie 20 tajnych współpracowników. Obsługuje ich przy udziale rezydenta. W pracy tej uwidaczniają się jego prawidłowe cechy jako pracownika operacyjnego. Konsekwentnie stawia tajnym współpracownikom zadania przemyślane i wynikające z aktualnych potrzeb operacyjnych ochranianego obiektu. Egzekwuje także wykonanie tych zadań w sposób elastyczny i zgodny z możliwościami poszczególnych TW. W otrzymywanych doniesieniach widać także elementy szkolenia agentury. Przejawia się to zarówno w doborze tematyki opracowywanych doniesień, jak i w fakcie, że wiele z nich ma charakter wyprzedzający. Kpt. Ratkiewicz stosuje tu również częstą zasadę sprawdzania przyjmowanych od agentury informacji, poddając je ponownemu sprawdzeniu przez inne źródła lub osobiście. W trosce o głębsze wiązanie tajnych źródeł informacji z naszą służbą stosuje zasady nagród pieniężnych lub rzeczowych. [...] Zna zasady stosowania kombinacji operacyjnych i wielokrotnie realizował je praktycznie, szczególnie w okresie 1971 r. po wydarzeniach grudniowych lub przed 1 maja 1971 r.”⁸².

Wspomnieliśmy już, że pracę kpt. Z. Ratkiewicza z TW ps. „Bolek” wspierał również kpt. Józef Dąbek⁸³ (służył w UB/SB w latach 1945–1970). Był emerytowanym funkcjonariuszem UB/SB, który w latach 1971–1977 pełnił funkcję jednego z dwóch rezydentów SB⁸⁴ na terenie Stoczni Gdańskiej i posługiwał się pseudonimem „Madziar”. Jego pracą bezpośrednio kierował kpt. Z. Ratkiewicz. Na terenie stoczni

⁷⁹ IPN Gd 0046/350, t. 10, *Protokół z narady roboczej Grupy VI Wydziału III odbytej w dniu 26 stycznia 1973 r.*, Gdańsk, 26 I 1973, k. 295.

⁸⁰ IPN Gd 0046/350, t. 7, *Wykaz spraw założonych w Wydziale III na figurantów...*, k. 13; IPN Gd 0046/350, t. 10, *Wykaz spraw i źródeł informacji Grupy VI...*, k. 307.

⁸¹ IPN Gd 214/1830, *Przebieg służby (pracy) Z. Ratkiewicza*, k. 30–31.

⁸² IPN Gd 214/1830, *Opinia służbowa Z. Ratkiewicza*, ppłk T. Szczygieł, Gdańsk, 10 IV 1973, k. 75–76.

⁸³ IPN Gd 214/1630, *Akta osobowe J. Dąbka*; Wypis z kartoteki odtworzeniowej byłej SB WUSW w Gdańsku, OBUiAD IPN w Gdańsku (zob. także biogram kpt. J. Dąbka w aneksie źródłowym nr 17 i fotografię w aneksie ilustracyjnym nr 79).

⁸⁴ Drugim z rezydentów był emerytowany kapitan UB/SB Zdzisław Doroszewski, który po przejściu na emeryturę w dniu 31 X 1970 r. był kolejno dysponentem lokalu kontaktowego (o kryptonimie „Salon”), tajnym współpracownikiem i rezydentem SB w Stoczni Gdańskiej o pseudonimie „Partyzant”. Zob. IPN Gd 214/1629, *Akta osobowe Z. Doroszewskiego*; Wypis z kartoteki odtworzeniowej byłej SB WUSW w Gdańsku, OBUiAD IPN w Gdańsku.

„Madziar” na bieżąco „obsługiwał” agenturę Wydziału III KW MO w Gdańsku – odbierał informacje i doniesienia od osobowych źródeł informacji, które przekazywał funkcjonariuszom SB⁸⁵. Zachowane dokumenty wskazują ponad wszelką wątpliwość, że przynajmniej w latach 1972–1974 „Madziar” spotykał się również z TW ps. „Bolek”⁸⁶.

Wśród funkcjonariuszy współpracujących z „Madziarem” w pracy z TW ps. „Bolek” w okresie 1971–1972 był także ppor. Janusz Stachowiak⁸⁷ (służył w SB w latach 1968–1990). Był jednym z najmłodszych, a zarazem wybijających się pracowników Grupy VI Wydziału III w Gdańsku. Ze względu na nadzór nad pracą „Madziara” odpowiadał za największą w Grupie VI liczbę tajnych współpracowników (aż 24) oraz 11 kontaktów operacyjnych i 9 kwestionariuszy ewidencyjnych⁸⁸. W Grupie VI ściśle współpracował z kierownikiem Zespołu ds. Stoczni Gdańskiej im. Lenina – kpt. Z. Ratkiewiczem, opracowywał doniesienia agenturalne, sporządzał uwagi i wytyczne oraz nadzorował wydatki z funduszu operacyjnego. Podobnie jak kpt. Ratkiewicz, z uwagi na rozbudowę sieci agenturalnej na terenie stoczni, był zwolennikiem przyznania Grupie VI większej liczby lokali kontaktowych, które zapewnią lepszą jakość pracy z osobowymi źródłami informacji i zagwarantują pełną konspirację⁸⁹.

Ze znanych nam dokumentów wynika, że przynajmniej w jednym ze spotkań z TW ps. „Bolek” (27 kwietnia 1971 r.) wziął udział kierownik Grupy VI Wydziału III KW MO w Gdańsku kpt. Czesław Wojtalik⁹⁰ (służył w SB w latach 1956–1983). Mimo wielu obowiązków związanych z kierowaniem Grupą VI również i on osobiście prowadził agenturę Grupy VI (5 TW i 3 KO⁹¹). Tak pisał o tym ppłk Jan Kujawa: „Problematyka pracy Grupy VI jest złożona i trudna, obejmuje bowiem całość zagadnień związanych z ochroną gospodarki narodowej i zabezpieczeniem tajemnicy państwowej i służbowej. Kpt. Wojtalik kieruje również pracą grupy pracowników oddelegowanych z innych województw do pomocy, z uwagi na sytuację, jaka zaistniała po wydarzeniach grudniowych. Niezależnie od kierowania pracą grupy wykonuje wiele bezpośrednich czynności operacyjnych i m.in. obsługuje tajnych współpracowników”⁹². „[Wojtalik] wykazuje uzdolnienia w zakresie kierownictwa i organizacji pracy agenturalno-operacyjnej. W wydziale kieruje najliczniejszą i najtrudniejszą zagadnieniowo grupą” – napisał w 1972 r. kpt. Wojciech Raniewicz⁹³. Liczne sukcesy w pracy operacyjnej i wyniki

⁸⁵ IPN Gd 0046/576, t. 4, Informacja TW ps. „Marian” odebrana przez rezydenta ps. „Madziar”, Gdańsk, 18 VIII 1975, k. 55. Z dostępnych źródeł wynika, że informacje od „Madziara” odbierali m.in. kpt. Z. Ratkiewicz, ppor. J. Stachowiak i por. J. Frączkowski.

⁸⁶ Zob. m.in. IPN BU 1658/1, *Protokół z przeglądu materiałów dotyczących agenturalnej działalności Lecha Wałęsy...*, k. 81–82.

⁸⁷ IPN 0604/1747, Akta osobowe J. Stachowiaka (zob. biogram mjr. J. Stachowiaka w aneksie źródłowym nr 13 i aneksie ilustracyjnym nr 79).

⁸⁸ IPN Gd 0046/350, t. 10, *Wykaz spraw i źródeł informacji Grupy VI...*, k. 307.

⁸⁹ IPN Gd 0046/350, t. 10, *Protokół z narady roboczej Grupy VI Wydziału III...*, k. 297.

⁹⁰ IPN Gd 214/2159, Akta osobowe Cz. Wojtalika (zob. biogram ppłk. Cz. Wojtalika w aneksie źródłowym nr 5 i aneksie ilustracyjnym nr 79).

⁹¹ IPN Gd 0046/350, t. 10, *Wykaz spraw i źródeł informacji Grupy VI...*, k. 307.

⁹² IPN Gd 214/2159, Wniosek personalny, ppłk J. Kujawa, Gdańsk, 17 VII 1971, k. 86.

⁹³ IPN Gd 0046/350, Opinia służbowa na temat kpt. Cz. Wojtalika, kpt. W. Raniewicz, Gdańsk, 8 XII 1972, k. 89.

działań Grupy VI sprawiły, że pod koniec działalności tej jednostki SB kpt. Cz. Wojtalik awansował na stopień majora, a dwa lata później – na stanowisko zastępcy naczelnika Wydziału III⁹⁴. Jak się okazuje, również w późniejszym okresie interesował się on osobą L. Wałęsy⁹⁵.

⁹⁴ IPN Gd 0046/350, Przebieg służby Cz. Wojtalika, k. 56.

⁹⁵ Na ten temat zob.: rozdział „Ochrona operacyjna” Lecha Wałęsy (1978–1981) oraz aneks źródłowy nr 5 i 29.